

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG PÉNZÜGYI, IPARI ÉS KERESKEDELMI ÁLLAPOTAI A ROMÁN URALOM ALATT

ANNAK AZ ÉLES harcnak, melyet a ma már névleg országos, de tényleg még mindig erdélyi jellegű román nemzeti párt folytat a kormányon lévő liberális párt ellen, gyökerében gazdasági rúgói vannak. Gazdasági szempontból ez a küzdelem visszahatás a liberális kormány törekvéseivel szemben, mely Erdély egész gazdasági életét Bukarestből akarja irányítani s a saját szempontjai szerint berendezni.

Ha az erdélyi románság sem volt képes az új imperium tíz esztendeje alatt elérni azt, hogy az Erdélyben követett gazdasági politika irányítására döntő befolyást gyakorolhasson s ha ennek elérése céljából rákényszerült a legélesebb politikai harcra, akkor természetes, hogy a politikai súlyban sokkal jelentéktelenebb kisebbségek s köztük az erdélyi magyarság, még kevésbé tudták saját szempontjait e gazdasági politika irányának megszabásánál érvényre juttatni.

Az erdélyi magyarság egész gazdasági helyzete s így pénzügyi, ipari és kereskedelmi állapotai is az ország általános gazdasági helyzetéhez képest alakultak és formálódtak ki. Következésképp tehát megértésükhöz ismernünk kell, nagy vonásaiban bár, Románia legutolsó tíz évének gazdasági politikáját.

Romániában az imperiumváltás óta gazdasági válság s 1924 óta mesterségesen teremtett és fokozott pénzhiány és pénzdrágaság van. A gazdasági válság, az infláció s a pénzdrágaság szükségképpen következménye volt a háborúnak. Ezen a fázison átment mindegyik hadviselő állam. Másutt azonban, mikor a pénz sülyedése elérte a mélypontot, megállították a romboló folyamatot, rendes mederbe terelték a gazdasági vérkeringést, stabilizálták a pénzt s lehetővé tették a termelőmunka újrafelvételét. Bratianu Vintilla is akart stabilizálni, de aranyparitáson; ezért fel akarta emelni a lei értékét oda, ahonnan lecsúszott a háború értékpocsékolásai következtében. Mint-hogy pedig ez csak az elpusztított értékek helyreépítésével lett volna lehetséges, a terv egész generációknak rabszolgasorsra kényszerítését jelentette volna.

A pénz értékének emelésére ugyanis egyetlen eszköz volt: a pénzt ritkábbá tenni, hogy megdrágulhasson. A stabilizációs törvények szenátusi vitájában Bratianu Vintilla miniszterelnök erőtlen tiltakozásával szemben világosan bebizonyítottam, hogy hat év óta e cél szolgálatában állott a kormány egész pénzügyi politikája s annak összes exponensei a lei értékének emelését hirdették s igyekeztek megvalósítani. E deflációs politikával logikus kapcsolatban állott az az egyezmény, melyet 1925 május 25-én kötött Bratianu Vintilla a

Nemzeti Bankkal s amelyet most, a stabilizációs törvények kapcsán, kénytelen volt hatályon kívül helyezni. Ezen egyezmény megtiltotta a forgalomban lévő 22 milliárdnyi bankjegymennyiség szaporítását. A 22 milliárdból körülbelül 13 milliárddal az állam volt adója a jegybanknak, mintegy 8 milliárd pedig a magángazdaság kezén forgott. Az egyezmény koncepciója az volt, hogy az állam 15 év alatt kifizeti a Banca Nationalának 13 milliárdnyi adósságát, vagyis fokozatosan kivonja ezt az összeget a közforgalomból s minthogy a jegybanknak a bankjegymennyiséget emelnie nem szabad, e 15 éves szivattyúzás hatása alatt, a mind szűkebbé váló pénz mind drágább lesz, úgyhogy a tizenötödik évben az akkor már csak 9 milliárdnyi mennyiségben forgó lei közési fog állani az aranyparitáshoz.

A terv matematikailag helyes volt, de az ország teherbíróképességét nem vette számításba. A pénz kisajtolása és ritkábbá tétele már két-három év alatt olyan gazdasági válságot idézett elő, mély alatt összeroppant minden termelési ágazat. Már az előző Averescu-kormány idejében is az ország összes gazdasági tényezői mind sürgetőbben követelték e deflációs politika felhagyását és a pénz értékének stabilizálását. Az Averescu-kormány szakférfit azalatt, míg ellenzéken voltak, maguk is a legerőteljesebből foglaltak állást a defláció ellen. E kormánynak a liberális gazdasági köröktől való függése azonban oly nagy volt, hogy előbb vallott álláspontjuk mellett nyilatkozni sem mertek kormányzásuk idejéből. A liberális pártnak 1927 nyarán a kormányra való visszatérésében mindenki a deflációs politika további megerősödését látta, amire utalt trónbeszédjük egyik kitétele is, melyet a felirati vitában nyomban élesen kifogásoltam.

A deflációs politika folyton katasztrofálisabbá váló következményei s a közvélemény mind erőteljesebb nyomása végül is meggyőzték magát Bratianu Vintillát, hogy eszméjével szakítania kell; a lei értékelésének tervét el kell ejtenie s meg kell valósítania annak legalább a jelenlegi 3 svájci centime-os kurzuson való stabilizációját annál inkább, mert ellenkező esetben az ország leromlott gazdasági helyzete és a folyton ismétlődő politikai megrázkódtatások miatt nem lesz képes a rendelkezésére álló eszközökkel e 3 centime-os kurzust sem tartani. Ekkor — 1927 végén — Bratianu Vintilla a liberális párt múltjában már többször kipróbált módszerrel, maga írta zászlajára az addig általa ellenzett stabilizáció és külföldi kölcsön jelszavát és az 1928 évi politikai kampányban a kormány e jelszóval indult meg.

Ehhez képest az 1928 júliusi ülésszakban elfogadott törvényjavaslatok ugyan csak általános jellegű felhatalmazást adnak a kormánynak külföldi kölcsön felvételére és a stabilizáció megvalósítására, tényleg azonban a miniszterelnöknek mindezeideig nem sikerült e cél biztosítására gyakorlati eredményeket elérnie s ezeket csak a most folyó tárgyalások útján igyekszik megszerezni, annál nagyobb igyekezettel, mert ellenkező esetben nem csekély nehézséget okozna a leit legalább a jelenlegi 3 centime-os kurzuson huzamosan megtartani.

Románia kormányainak a fentiekben vázolt pénzügyi politikája természetesen erősen érezte hatását a kamatlábak alakulásában is.

A román imperium első éveiben nagy ipari fellendülés volt Erdélyben, minthogy az imperiumváltozással felállított vámsorompók megszüntették az addig domináló osztrák és cseh nagyipar versenyét. Sorozatosan alakultak új iparvállalatok s a meglévők jelentékenyen kibővültek. Ezt a fejlődést a bankok erejükhöz képest, sőt erejükön túlmenően is, támogatták. Megtehették, mert magánadásaik az olcsóbbá vált pénzzel kifizették adósságaikat s a bankok készletei így kihelyezésre vártak. Az erdélyi pénzüzetek tehát lázas agilitással vették részt iparvállalatok alapításában és finanszírozásában, melyek az első években gyönyörűen jövedelmeztek s a lei további esésével szemben is, valorizált biztosítékot nyújtottak.

Mikor azonban Bratianu Vintilla deflációs politikája működésbe jött s a pénz mind ritkább kezdett lenni, az újonnan alakult, fejlődésben lévő iparvállalatok érezték meg legelőször a pénzhiányt s üzemük fenntartása érdekében elsősorban az őket alimentáló bankok készleteit vették igénybe. E készletek rövidesen kimerültek s pótlásukra új pénzforrások nem nyíltak meg. A Banca Nationala „plafon“-ját azaz hitelkeretét lezárta a fent ismertetett 1925 május 25-i egyezmény s a bukaresti nagybankok is fokozatosan kivonták Erdélyből tőkéiket, hogy saját, régi ügyfeleiket elláthassák. A nehézséggel küzdő ipari és kereskedelmi vállalatok alimentálására egyedüli pénzforrásként csak a takarékbetétek jelentkeztek. Megindult tehát a hajsza és a verseny a takarékbetétek után, mely 1926 őszén érte el tetőpontját, mikor már nagyobb intézetek is fizettek 24%-os betétkamatokat. Figyelembe véve, hogy ehhez még hozzájött 10%-os betétkamatadó fejében 2*4% és az intézeteknek átlagosan 7%-ot kitevő saját költsége, nyilvánvaló, hogy a bankok kénytelenek voltak az ily drágán szerzett pénzt 34—36%-ért, sőt a kisebbek még drágábban kihelyezni. E magas kamatokat természetesen egyetlen ipari és kereskedelmi vállalat sem bírta el. Hogy tartozásait visszafizethesse, leépített vagy likvidált, vagy megbukott és sok esetben magával rántotta a finanszírozó bankot is.

Közben a pénzhiány mind érezhetőbbé vált az azelőtt készpénzkészleteket felhalmozó földművelő közönség széles rétegeiben is. A kisgazda, hogy a magas adókat és a töméntelen taksákat kifizethesse, bankkölcsonre szorult. A bankokhoz lassan kezdett visszahívógni a leépített ipari kihelyezésekből befolyó pénz s ezt fokozatosan kisgazdák között helyezték ki, de minthogy ez még mindig horribilis magas betéti kamatokkal volt terhelve, természetesen csak drágán adhatták tovább.

A vállalkozási kedv teljes megszűnése s az a fenyegető veszedelem, hogy az elbíráhatatlanul magas kamatok következtében az összes adósok fizetéképtelenné válnak, arra indította az erdélyi pénzüzetek vezetőit, hogy saját hatáskörükben igyekezzenek a kamatok leszorítását fogamatba venni. A követendő eljárásra nézve 1927 április 24-én Kolozsvárt megállapodás jött létre a magyar és szász pénzüzetek szervezetei, a Bankszindikátus és a Revisionsverband között. S midőn 1927 év végén sikerült a tervbevett akcióhoz megnyerni a Banca Nationala támogatását is, legalább azon elvi deklaráció alakjában, hogy a kamatlábleszállítás miatt elvont betétek helyett a jegy-

bank az intézeteknek megfelelő hiteleket fog rendelkezésre bocsátani, az erdélyi bankok és 1928 elején a bukarestiek is, megkezdették és fokozatosan keresztül vitték előbb a betéti kamatoknak, majd ezt követően a kihelyezési kamatlábnak leszállítását, úgyhogy 1928 nyarán Erdélyben a betétkamatláb 10—12%, a kihelyezési kamatláb pedig 18—22% között mozgott. Ez természetesen még mindig túlságosan magas, de a tényleges stabilizáció megtörténteig e kamatlábnál a kölcsöndíjon felül az értékcsökkenési kockázat is bennefoglaltatik s abban az esetben, ha a kormánynak az ősz folyamán a stabilizációt nem sikerül tető alá juttatnia, sajnos, előreláthatólag a kamatláb további emelkedésével kell számolnunk.

A fentiekben ismertetett problémák és nehézségek érthetővé teszik, hogy ma Erdélyben minden gazdasági ágazat a legsúlyosabb válsággal küzd. A falusi földművesközönség, mely a háború utolsó éveiben teljesen tehermentesítette magát, sőt jelentős készleteket thezaurált, fokozottan adósodik el, olyannyira, hogy a mezőgazdasági ingatlanok értéke az utóbbi években egyes vidékeken 60—80%-kal csökkent. A nagyipari vállalatok közül csak azok tudtak megmaradni, melyek saját tőkéjükkel dolgoztak, vagy sikerült üzemük részbeni leépítésével tartozásaikat kiegyenlíteniük. Ezeknek is küzdeniük kell azonban, éppúgy, mint a kisiparnak, az általános leszegényedés következtében a minimumra csökkent fogyasztás bénító hatásával, minthogy a közönség csak a legelemibb közszükségleti cikkek vásárlására képes. A kisiparosok krízise mind fenyegetőbbé válik. Egyik statisztika szerint a legutóbbi időben 500 önálló kisiparos adta vissza engedélyét és lett proletárrá.

A Pénzügyi Központ és a pénzügyintézetek ellenőrzésére vonatkozó 1916 évi magyar törvények hatása alatt már a háború folyamán önálló organizációkban szervezkedtek meg az erdélyi román és szász bankok, az előbbieket Solidaritatea, az utóbbiakat Revisionsverband név alatt megalkotva központi szervezetüket. Az erdélyi magyar intézetek ekkor még nem látták szükségét annak, hogy külön és önállóan szervezkedjenek, hanem egyes budapesti nagybankok érdekszférájába kapcsolódtak. Az imperiumváltozás váratlanul elszakítván e kapcsolatokat, már a román imperium első éveiben több kísérlet történt arra, hogy Erdély összes pénzügyintézetei közös szervezetben egyesítenek. Ennek azonban elháríthatlan akadályát képezte, hogy a Solidaritatea és főként a szász Revisionsverband nem volt hajlandó már meglévő, kiépített organizációját feladni. E két szervezet kötelékén kívül álló és majdnem kizárólagosan magyar jellegű intézetek számára nem maradt tehát egyéb hátra, mint az, hogy megalkossák a harmadik erdélyi bankszervezetet, mely 1922 decemberében Erdélyi Bankszindikátus név alatt tényleg megalakult s azóta a másik két szervezettel, de főként a szász Revisionsverbanddal karöltve, folyton izmosodó szervezettel dolgozik a magyar jellegű intézetek közös érdekeiért. Az alakulásnak az első időben sokat kellett küzdenie a bukaresti pénzügyi körök ellenszenvével, melynek leküzdésében azonban nagy segítségére volt az a körülmény, hogy hasonló jellegű kisebbségi szervezetek részére már a magyar imperium alatt is adva volt a működési lehetőség.

Az Erdélyi Bankszindikátusban jelenleg 107 részvénytársaság és 100 hitelszövetkezet, vagyis összesen 207 intézet van megszervezve, melyeknek működési köre kiterjed a Romániához csatolt egész területre, kivéve a Bánságot, melynek intézetei mindezekig nem csatlakoztak a meglévő három erdélyi bankszervezet egyikéhez sem.

Az Erdélyi Bankszindikátus évi jelentései pontosan feldolgozták a tagintézetek előző évi mérlegeinek főbb adatait. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy 1927 december 31-én a Bankszindikátusban szervezett 207 magyar jellegű intézetnek alaptőkéje összesen 430,733.650 lei volt, tartalékalapjaik 212,624.796 lei, összes saját tőkéik tehát 643,538.446 lei. Az intézetek 3 milliárd 430,820.693 lei takarékbetétet kezeltek, 659 millióval többet, mint az előző évben s váltó- és folyószámlahitelekben 4 milliárd 357,839.001 leit helyeztek ki, 724 millióval többet, mint az előző évben. Hitelezők és visszleszámitolás címén az intézetek mérlegeiben összesen mindössze 694,669.482 lei szerepel, mely összegnek legalább fele az intézetek által egymás között nyújtott hitelekben áll, úgyhogy legfeljebb 250—300 millió lehet az az összeg, melyet a Szindikátus tagintézetei a kötelékükön kívül álló tőkeforrásokból igénybe vehettek. Ebből a Banca Nationala visszleszámitolás! hitele 1927 végén mindössze 26 milliót tett ki. Fenti számok világosan mutatják, hogy Erdély magyar jellegű intézetei teljesen a saját maguk, illetve közönségük és ügyfeleik tőkeerejére vannak utalva. Hogy ennek dacára ezek az intézetek kizárólag etikai eszközökkel, vezetőik feltétlen becsületességével, szaktudásával és szorgalmával milyen előhaladást tettek, azt világosan mutatja, ha az 1927 évi mérlegek adatait az öt év előttiékkal hasonlítjuk össze, melyek millió leitekben a következő képet adják:

	1922	1927
Alaptőke	174	430
Tartalékok	54	212
Betétek	868	3.430
Hitelezők	397	694
Kihelyezett kölcsönök.	1.283	4.357

A fenti szám adatok mutatják, hogy a fejlődés a legutolsó öt év alatt a kihelyezett kölcsönöknél, a tartalékoknál és a betéteknél közel négyszeres, az alaptőkéknél, több mint kétszeres; ellenben a Szindikátus kötelékén kívül álló tőkeforrásokból az intézetek az egész öt év alatt alig tudtak jelentősen magasabb támogatást nyerni.

Még megemlítendő, hogy a Szindikátus bevezette tagintézeteire nézve a kötelező revíziót s jelentős részben ennek tulajdonítható, hogy a legutóbbi két év folyamán, mikor Erdély gócpontjaiban a pénzügyintézetek egész sorozata ment csődbe vagy vált fizetéseképtelenné, köztük olyan román intézetek is, melyek a hatósági köröknek s a hivatalos pénzügyi szerveknek legerőteljesebb támogatását élvezték, a Szindikátus tagintézetei közül egyetlenegy sem jutott fizetési nehézségekbe. A kötelezővé tett revíziót a Szindikátus vezetősége a legnagyobb eréllyel hajtja végre s mire néhány hónap múlva ez az akció befejezést nyer, a Szindikátus abban a helyzetben lesz, hogy a kötelékébe tartozó intézetek bonitásáért vállalhatja az erkölcsi felelősséget.

Terünk nem engedi meg, hogy ez alkalommal kimerítőbben foglalkozunk az erdélyi magyarság ipari és kereskedelmi állapotai-
val, melyeknek változatlanul súlyos helyzetét a fentiekben röviden már jeleztük.

Nem mulaszthatjuk el azonban megemlítem, hogy az ipari és speciálisan a kisipari érdekek képviselőjét ezidőszert Erdélyben az Arad székhellyel 1926-ban Zima Tibor volt országgyűlési képviselő elnöklété alatt megalakult Ipartestületek Országos Szövetsége látja el. E szövetség eredetileg nemzetiségi jelleg nélkül alakult egész Erdély területére és e jellegét az aránylag kevés számú román iparosnak a vezetőségben előtérbe való állításával is igyekezett kitüntetni, noha a dolog természete szerint a román kisiparosok kevésbé voltak rá-
utalva a Szövetség védelmére, mint kisebbségi társaik. A Szövetség

összetételében 1928 nyarán jelentős változást okozott az, hogy a német iparosok dr. Brandsch Rudolf országgyűlési képviselő elnöklete és dr. Beller Hans sváb képviselő tényleges vezetése alatt német nemzeti alapon külön szövetséggé tömörültek, mely a régi szervezettel fenn“ tartotta ugyan a barátságos összeköttetést, de ez az alakulás előreláthatólag jelentős hatással lesz az Iparos Szövetség jellegének végleges kialakulására.

A kereskedelem Erdélyben ma is még túlnyomóan kisebbségi kezekben van, bár ezeknek csak egyrésze kifejezetten magyar. A gazdasági válság szimptomái, a csődök, bukások és fizetésképtelenségek a kereskedői osztály körében végezték a legnagyobb pusztítást s ennek az osztálynak kellett legtöbbet szenvednie a régi királyságból átszivárgó közigazgatási rendszernek határozottan antikommerciális szellemétől. Mindezeknek hatása alatt az erdélyi kereskedők is elkerülhetlenül szükségesnek látták az Önálló szervezkedést s minthogy a Bukarestben székelő s fiókjával az egész országot behálózó Sfatul Negustoresc kereteiben nem látták érdekeiket megvédve, múlt 1927 év őszén Kun Richárd temesvári igazgató vezetése alatt külön szövetséget alkottak Nagyvárad székhellyel, Kereskedői Egyesületek Szövetsége név alatt, melynek megalakulását hivatalos körökben meglehetősen ellenszenvvel fogadták s ennél tulajdonítható, hogy a Szövetség első elnökévé Gh. León kolozsvári egyetemi tanárt és liberális képviselőt választották meg. A fiatal Szövetség jellege és működésének iránya még kialakulóban van.

Valamely országrész gazdasági helyzete szoros összefüggésben van az ottlakó népesség szaporaságával. Kedvező gazdasági viszonyok mellett a nép szaporasága sokkal erőteljesebb ütemű, míg súlyos gazdasági krízisek és nélkülözések akadályozó és hátráltató hatással vannak a lakosság szaporodására. Erdélyben az új imperium alatt még nem volt rendszeres népszámlálás. A múlt 1927 év elején az Averescu-kormány rendelt ugyan el egy népszámlálást, de annak adatait nem hozták nyilvánosságra, bizonyára azért, mert a kellő előkészítés nélkül összegyűjtött adatokat maga a kormány sem ítélte megbízhatónak. A Magyar Párt 1927-ben megkísérelte a magyar lakosság összeírását, de e munkálatok végrehajtását a kormányhatalom betiltotta. így magának az erdélyi magyarságnak különálló népmozgalmi adatai, sajnos, nem ismeretesek. Most, 1928 nyarán, azonban N. T. Ionescu belügyminiszteri osztálytanácsos egy füzetben Romániának 1926 évi népmozgalmi adatait, a születések, házasságkötések és halálozások számát ismerteti az anyakönyvi bejegyzések alapján s feldolgozza ezeket országrészenként is.

Ebből mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy amíg a régi királyságban a születések száma állandó növekedésben van, addig Erdélyben e tekintetben következetes visszafejlődés mutatkozik, az alábbiak szerint:

	<i>Régi királyság</i>	<i>Erdély</i>
1921	299.246	175.216
1922	309.615	174.195
1923	310.854	163.625
1924	319.653	166.651
1925	319.747	158.172
1926	330.606	158.878

Százalékokban kiszámítva 1.000 lakosra esett születés Erdélyben 29,9, Bukovinában 32,6, Besszarábiában 35,9 és a régi királyságban 40, az országos átlag 35,8, melyen az erdélyi 29,9 átlag mélyen alatta van. A helyzeten csak keveset javít az, hogy Erdélyben valamivel jobb a halálozás arányszáma, mint a régi királyságban.

N. T. Ionescu statisztikája továbbmenően levonásba helyezi a születésekből a halálozásokat s ezen az alapon a lakosságnak a születések többlete alapján való szaporodására nézve az alábbi tanulságos számokat nyeri:

	<i>Régi királyság</i>	<i>Erdély</i>
1921	132.742	37.664
1922	129.346	55.618
1923	123.867	50.628
1924	135.709	47.224
1925	152.913	43.373
1926	148.452	40.013

Mint a fenti számadatokból látható, a régi királyságban a lakosság szaporodási többlete évről-évre nagyobb, Erdélyben pedig évről-évre kisebb. Százalékokban kifejezve 1926 évben 1.000 lélekre esett szaporodási többlet Erdélyben 7,5, Bukovinában 11,2, Besszarábiában 14,6 és a régi királyságban 20. Az országos átlag 13*8, melyen Erdély átlaga mélyen alul van.

Még tanulságosabb, ha a fűzet nyomán megvizsgáljuk, hogy mely megyékben és városokban legkisebb, illetve melyekben nincsen szaporodási többlet. A megyékben mindenütt van valamelyes többlet, kivéve Krassó megyét, hol a halálozások száma fölülmúlja a születéseket. A városoknak azonban egész sorozatában találkozunk ezzel a szomorú jelenséggel. így nevezetesen nagyobb volt a halálozások száma a születéseknél, a törvényhatósági városok közül Temesváron, Aradon és Nagyváradon, a megyeszékhelyek közül Déván, Dicső-szentmártonban, Fogarason, Lúgoson, Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen, Oravicán, Sepsiszentgyörgyön és Zilahon, a többi városok közül Belényesen, Brádon, Karánsebesen, Hátszegen, Vajdahunyadon, Vízaknán, Orsován, Resicán és Szászsebesen. Ezzel szemben az ország többi részében mindössze két város mutat szaporodáshiányt: Suceava Bukovinában és Comrat a régi királyságban.

N. T. Ionescu miniszteri tanácsos az erdélyi és bánáti városok e sajnálatos visszafejlődésére szükségesnek látja felhívni a közegészségügyi miniszter figyelmét. Azt hisszük, hogy az egészségügyi szempontok mellett, e városok lakosságának visszafejlődésénél igen jelentős szerepet játszottak a gazdasági szempontok is s ha rendelkezésünkre állnának a nemzetiségek szerinti statisztikai adatok, ezek előreláthatólag azt bizonyítanák, hogy a visszafejlődést főként az a súlyos gazdasági válság okozta, mely legérezhetőbben a városalkotó erdélyi kisebbségi lakosságot sújtotta.

GYÁRFÁS ELEMÉR